

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΤΟΥ ΤΑΤΑΡΗ

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ "Η ΞΣΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ;

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Τὸ δημῶδες ἄσμα τοῦ Τάταρη, μὲ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι τοῦτο συνήθως γνωστόν, εἶναι διαδεδομένον εἰς ἀρκετοὺς ἑλληνικοὺς τόπους.

Κατὰ τὸ ἄσμα ὁ Τάταρης ἢ Τάρταρης καὶ εἷς τινὰς παραλλαγὰς, ὡς τὰς ἐκ Τσουμέρκων καὶ Βουρβούρων Κυνουρίας, ὁ Ἀντρείβλαχος, ἀρπάσας ἀπάγει σιδηροδεσμίους τοὺς ἑννέα ἀδελφοὺς. Ἡ μήτηρ αὐτῶν ἀκολουθοῦσα καὶ ὄδυρομένη παρακαλεῖ τὸν Τάταρην ν' ἀφήσῃ εἰς αὐτὴν τοῦλάχιστον ἓν ἀπὸ τὰ συλληφθέντα τέκνα τῆς, τὸ μικρότερον, τὸν Κωνσταντῖνον.

Τοῦ ἄσματος τούτου ἔχουν συγκεντρωθῆ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας αἱ ἐξῆς παραλλαγαί:

1. *Μιχ. Στελέκη*, Ἡ μάννα τῶν ἀρπαγμένων. (Κυπαρισσία τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς). Deffner's Archiv f. mittel- u. neugr. Philologie, τόμ. I (1880), σ. 88 ἀρ. 3.
2. *Λαογρ. Ἀρχ.*, Ὑλη, ἀρ. 2145. Βουρβούρων Κυνουρίας, (συλλ. Ἐπ. Παπαμιχαήλ).
3. *Λαογρ. Ἀρχ.*, Ὑλη, ἀρ. 981. Λαγκαδίων Γορτυνίας, (συλλ. Κ. Κασιμάτη, 1894).
4. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1378 Α', σ. 111. Πυλίας (Ζιζάνι), (συλλ. Γεωργίας Ταρσοῦλη, 1939).
5. *Anton Jeannarakis*, Ἄσματα κρητικὰ μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν. Leipzig 1876, σ. 4, ἀρ. 5.
6. *Δημητρ. Σ. Βουτιετᾶκη*, Τραγοῦδια κρητικὰ, ἥτοι συλλογὴ ἄσματων ἡρωϊκῶν, πολεμικῶν, τῆς τάβλας, τοῦ γάμου κλπ. Χανιά Κρήτης 1904, σ. 70, ἀρ. 149.
7. *Ἀριστ. Κριάρη*, Κρητικὰ ἄσματα, ἡρωϊκὰ, πολεμικὰ, ἐρωτικὰ, τοῦ γάμου, τῆς τάβλας, τοῦ χοροῦ κλπ. Ἐν Χανίοις 1909, σ. 219.- ἔκδ. β'. Ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 310.
8. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1161 Γ', σ. 30. Κρήτης (Ἔλος Ἰνναχωρίου Κισάμου), (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, 1938).
9. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1841 Α', σ. 141. Κρήτης (Σφακιὰ), (συλλ. Δημ. Πετροπούλου, 1953).
10. *Α' Γιατίδου*, Συλλογὴ δημοτικῶν ἄσματων παλαιῶν καὶ νέων Ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 98-99, στ. 29-35 (περιοχῆς Καρπενησίου). Ἡ παραλλαγὴ αὕτη συμφέρεται μὲ τὸ ἄσμα τοῦ Ἀναπλιοῦ, ἥτοι τῆς ἀλώσεως τοῦ Ναυπλίου (1715) ὑπὸ τῶν Τούρκων.
11. *Χρ. Ν. Λαμπράκη*, Τραγοῦδια τῶν Τσουμέρκων. *Λαογρ.* 5 (1915-16) σ. 125, ἀρ. 133.
12. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1412. σ. 13. Δυτ Μακεδονίας, (συλλ. Ἄν. Διαμάντη).
13. *Κωνστ. Δ. Παπαϊωαννίδου*, Ἄσματα δημοτικὰ Σωζοπόλεως. *Λαογρ.* 1 (1909) σ. 620-21, ἀρ. 38.
14. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1104 Γ', σ. 79. Μεσημβρίας (Ραβδᾶς), (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).
15. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1104 Γ', σ. 128. Μεσημβρίας (Ναίμονας), (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).

16. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1499, σ. 9. Καρωτῆς Διδυμοτείου, (συλλ. Ξανθάκη, 1922).
 17. Λαογρ. Ἀρχ., Ὑλῆ ἀρ. 93. Τραπεζοῦντος (συλλ. Ι. Βαλαβάνη).
 18. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1402, τετρ. ΙΖ', σ. 59. ἀρ. 29. Τήνου (Χτηκάδος), (συλλ. Ἰ. Δ. Ἀδαμαντίου, 1895).
 19. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1984^Α, σ. 189, ἀρ. 150. Ἰμορογοῦ, (συλλ. Ἐμμ. Ἰωαννίδου Ἰμορογίνου, 1857)¹⁾.

Παραθέτομεν ἑνταῦθα τὸ ἄσμα κατὰ τὰς ἑξῆς τέσσαρας παραλλαγάς:

Α΄.

(Παραλλαγή 1^η, ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς).

Ἡ μάννα τῶν ἀρπαγμένων

- «Ἄσπερ σταυραῖτέ, πανόρια ἰερακίνα,
 τί εἶδες, τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλά ποῦ τρέχεις;»
 «Θάλασσες πικρές, καράβια βουρκωμένα,
 σέρνει ὁ Τάρταρης ἐννιά ἀδερφούς δεμένους
 5 σὲ μὴν ἄλυσσο, σὲ μὴ μακριὰ ἄλυσίδα». *Νά κ' ἦ μάννα τους, ἦ μάννα τῶν παιδιῶνε.*
 «Ἀφέντη Τάρταρη, κὶ ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 χάρισε κ' ἐμὲ κανένα ἀπ' τὰ παιδιά μου,
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
 10 τὸ γραμματικὸ, τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου!»

Β΄.

(Παραλλαγή 2^α, ἐκ Βουρβούρων Κυνουρίας).

Ὁ Ἀντρεϊόβλαχος (Χάρος)

- Κάτον σιὸ γιαλό, κάτον σιὸ περιγιάλι
 σοῦρνει Ἀντρεϊόβλαχος ἐννιά ἀδερφούς δεμένους,
 πάει καὶ ἦ μάννα τους κοντὰ περικαλιῶντα.
 «Ἀφέντη, ὦ Ἀντρεϊόβλαχε, πατέρα τῶν παιδιῶ μου,
 5 χάρισε κ' ἐμὲ ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιά μου,
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου

¹⁾ Αἱ τρεῖς τελευταῖαι παραλλαγῆ συμφύρονται μὲ τὸ ἄσμα τοῦ στρατιώτου, ὅστις κατὰ τὸ ἐσπέρας τοῦ Σαββάτου, ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ οἴκου ὑπὸ τῶν γονέων του, καταφεύγει εἰς δένδρον πρὸς διανυκτέρευσιν. Τὸ δένδρον δέχεται νὰ τὸν φιλοξενήσῃ, τοῦ ὑπεθυμίζει ὁμως ὅτι τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ ἐνοίκιον διὰ τὴν διαμονήν του.

- ἢ τὸν Κωνσταντῆ πού 'ν' ἀρρεβωνιασμένος.»
 Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο:
 «Τάχ' το ἢ μάννα μου πὼς ἦσουννα μηλίτσα,
 10 ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη
 φύσηξε βοριᾶς καὶ σ' τὰ τίναξε».

Γ'.

(Παραλλαγή 6^η, ἐκ δυτικῆς Κρήτης).

- Κάτω 'κεῖ, κάτω στήν 'Αξιάν, 'κεῖ κάτω σι' 'Αλιτζέρι,
 ὁ Τάρταρης ἐννι' ἀδερφούς μὲ τὸ σκοινὶ δεμένους
 κ' ἐχ' ἄλλους ἐννιά στήν ἄλυσσο δεμένους
 κ' ἢ μαννοῦλά τους τζαγκουριομαδισμένη
 5 «Σκύλε Τάρταρη, χάροντα τῶν παιδιῶν μου,
 πάρε κι ἄφες μου ἀπὸν τὸ ἐννιά τὸν ἕνα,
 θές τὸν πρῶτόν μου, θέλεις τὸν δεύτερόν μου,
 γῆ τὸν τρίτον μου, τὸν ἀπολιάρικό μου.

Δ'.

(Παραλλαγή 17^η, ἐκ Τραπεζοῦντος)¹⁾.**Τ' ἐννιά ἀδελιά**

- Σάββατο βραδὸν μ' ἐδιῶξαν οἱ γονεῖς μου
 ἀπ' τὰ σπία μας κ' ἀπὲ τὰ γονικά μας.
 Κάστρον γύριξα, χωριὸν νὰ 'βρῶ νὰ μείνω.
 [Κάστρο κ' εὔρηκα, μουδὲ χωριὸ νὰ μείνω]
 5 ἠῦρα τὸ δενδρίν, πὸν λέγνε κυπαρίσιν...
 «κι' αὔρι' τὸν πικρὸν τὸ νοίκι σου πληρώσω,
 τρὰ σιαμιά νερό, 'ς τὴ ρίζα σου θὰ 'κχύνω».
 — Νά ἢ ρίζα μου, νὰ δέσης τ' ἄλογό σου,
 νά κ' οἱ κλώνοί μου, νὰ δέσης τ' ἄρματά σου,
 10 νά κι ὁ ἦδικος μου νὰ πέφτης νὰ πλαγιάσης,
 κι αὔρι' τὸν πικρὸν τὸ νοίκι μου γυρεύω,
 χίλια τ' ἄλογον καὶ δυὸ 'ς τὸ καβαλλάριν,

¹⁾ Εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην, ὡς ἐλέχθη, ἔχει ἐνωθῆ ἀπὸ τοῦ στ. 1-17 ἕτερον ἕσμα,
 (βλ. ἀνωτ. σ. 42 ὑπόσημ. 1).

- τράντα δυὸ φλωριά κ' ἔναν κωσταντινιάτ'κον.
 Ἄκουε, οὐρανέ, κάνε δικαίαν κρίσιν,
 15 ὡς καὶ τὸ δενδρὸν τὸ νοίκιν του γυρεύει...
 Φάγε, μαῦρό μου, σιτάριν καὶ κριθάριν,
 πία κρυὸν νερὸν κι ὀλήγορ' ἄς περάσουμ'.»
- Κάτου 'ς τὴν Φραγκιάν, 'ς τὸ μέγαν Σαλονίκην,
 πόλεμός γενη, κ' ἡ μαύρη γῆ τρομάζει·
 20 καὶ τ' ἐννιά ἀδελιά εἰς ἕναν ἄλεσίδιν,
 κ' ἡ μαννίσα τονν τὰ χέρια σταρωμένα,
 καὶ παρακαλεῖ τὸν μέγαν τὸν ἀφέντην.
 «Μέγ' ἀφέντη μου, καὶ πρῶτε μου κουρσοῦρε,
 χάρισε κ' ἐμὲν ἀπ' τοὺς ἐννιά τὸν ἕναν,
 25 γιὰ τὸν πρῶτό μου, γιὰ τὸν ὑστερινό μου,
 γιὰ τὸν Κωσταντῆν, τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου.
 Τινὰν ἔλουζα 'ς τὸ ἀστροφεγγαράκιν,
 'στράφταν τὰ 'γιαλούς, 'στράφταν τὰ περιγιάλια,
 'στράφταν τὰ τσαρδά, τῆς Πόλης τ' ἀργαστέρια.»

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης περιέλαβε τὸ ἕσμα τοῦτο τοῦ Τάταρη εἰς τὴν συλλογὴν του: «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ», ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 220 ἀρ. 210 ὑπὸ τὴν κάτωθι μορφήν.

- Ἄσπρε σταυραῖτέ, πανώρια γερακίνα,
 τί εἶδες, τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλά ποῦ τρέχεις;
 — Θάλασσεσ πικρές, καράβια βουρκοωμένα,
 κάτου 'ς τὸ Μοριᾶ, κάτου 'ς τὸ περιγιάλι,
 5 σέρνει δ' Ἀντρεϊόβλαχος ἐννιά ἀδερφούς δεμένους
 σὲ μιὰν ἄλνσο, σὲ μιὰ μακριὰ ἄλνσιδα.
 Πάει κ' ἡ μάννα τους, κοντὰ περικαλιῶνια·
 «Φέντη Ἀντρεϊόβλαχε, ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 χάρισε κ' ἐμὲ κανέν' ἀπ' τὰ παιδιά μου,
 10 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
 ἢ τὸν Κωσταντή, ποὺ εἶν' ἀρρεβωνιαμένος».
 Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο·
 «Τάχ' το, ἡ μάννα μου, πὼς ἦσουνα μηλίτσα,

*ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη,
15 φύσηξε βοριάς, σ' τὰ τίνιαξε τὰ μῆλα».*

Διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ἄσματος εἰς τὴν μορφήν ταύτην ἐστηρίχθη ὁ Νικ. Πολίτης κυρίως εἰς δύο ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἀνωτέρω παραλλαγῶν (σ. 42-43), ἦτοι εἰς τὴν ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καὶ τὴν ἐκ Βουρβούρων τῆς Κυνουρίας· εἰδικῶς δὲ παρελήφθησαν ἐκ μὲν τῆς πρώτης οἱ στίχοι 1-3, 6 καὶ 9-10, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας οἱ 4¹⁾, 5, 7-8²⁾ καὶ 11-16.

Τὸ ἄσμα κατέταξεν ὁ Ν. Πολίτης εἰς τὴν κατηγορίαν «Μοιρολόγια τοῦ κάτω κόσμου καὶ τοῦ Χάρου» προτάξας τούτου τὴν ἀκόλουθον εἰσαγωγικὴν σημείωσιν:

«Ὁ Ἄντρεϊόβλαχος, ἢ ὡς αἱ ἄλλαι παραλλαγὴ τὸν λέγουν, ὁ Τάταρης, εἶναι ὁ Χάρος, διότι τὸ τραγοῦδι εἶναι ἀλληγορικόν, ἀναφερόμενον εἰς καλλιτέκνον, τὴν ὁποῖαν ὁ θάνατος ἐστέρησεν ὅλα τὰ τέκνα της.»

Εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτου τοῦ ἄσματος, ὡς μοιρολογίου, ἤχθη ὁ Πολίτης ἀφ' ἐνὸς ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἄσματος, τὸ ὅποιον εἶναι θρηνητὸς τῆς μητρὸς διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν τέκνων της, καὶ ἀφ' ἐτέρου ἐκ τινῶν κυρίως παραλλαγῶν αὐτοῦ, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Τάταρης ἢ Τάρταρης ταυτίζεται πρὸς τὸν Χάροντα· τὸ ἄσμα μάλιστα ἐπιγράφεται μοιρολόγι εἰς τὰς παραλλαγάς: ἐκ Κρήτης (ἀρ. 7) ἔκδ. β', σ. 310, Λαγκαδίων (ἀρ. 3) καὶ Βουρβούρων Κυνουρίας (ἀρ. 2). Ἐκ τούτων ἢ ἐκ Βουρβούρων (ἀρ. 2) παραλλαγῆ, ἣτις ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτου εἰς τὸν καταρτισμὸν παρ' αὐτοῦ τοῦ κειμένου τοῦ ἄσματος, ὡς παρατίθεται τοῦτο ἀνωτέρω, ἔχει τίτλον «Ὁ Ἄντρεϊόβλαχος (Χάρος)».

Ὁ Ἄριστ. Κριάρης εἰς συλλογὴν του κρητικῶν δημοδῶν ἄσμάτων θέτει τὸν ἐξῆς τίτλον εἰς τὸ ἄσμα: «Παράκλησις πρὸς τὸν Τάρταρη Χάροντα»³⁾, προφανῶς ἐλκυσθεὶς εἰς τοῦτον ἐκ τοῦ θρηνητικοῦ περιεχομένου καὶ ἰδίᾳ ἐκ τοῦ πέμπτου στίχου: «*Ἀχι, βρὲ σκύλε Τάρταρη, Χάροντα τῶν παιδιῶν μου.*» Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς ταύτης δὲν ὑπάρχει ὁ τίτλος οὗτος⁴⁾.

Εἰς τὴν ἐκ Τσουμέρκων (ἀρ. 11, στ. 5 κ. ἐξ.) παραλλαγὴν ὁ Ἄντρεϊόβλαχος ταυτίζεται μὲ τὸν Χάροντα.

¹⁾ Τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον τοῦ 4 στίχου παρελήφθη ἐκ τῆς παραλλαγῆς ὑπ' ἀρ. 13 (Σωζοπόλεως), στίχ. 7.

²⁾ Ὁ στίχος 8 συνετέθη ἐκ τοῦ στίχου 7 τῆς ὑπ' ἀρ. 1 παραλλαγῆς (Κυπαρισσίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς) καὶ τοῦ στίχ. 4 τῆς ὑπ' ἀρ. 2 παραλλαγῆς (Βουρβούρων Κυνουρίας).

³⁾ Ἄριστ. Κριάρης, Πλήρης συλλογὴ κρητικῶν δημοδῶν ἄσμάτων κλπ., ἔκδ. β', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 310.

⁴⁾ Ἄριστ. Κριάρης, Κρητικὰ ἄσματα, ἠρωϊκὰ, πολεμικὰ, ἐρωτικὰ κλπ., ἐν Χανίοις 1909, σ. 219.

σέρν' ἄντριόβλαχος ἐννιά ἄδερφια δεμένα
 πάν' ἢ μάνα τους κοντά παρακαλιῶντας :
 «Χάρε, ἀντριόβλαχε, κάνα ἄπο τὰ παιδιά μου.
 Χάρε, τὸ Στέργιο μου, γιὰ νὰ στεργιώση ἡ ψυχὴ μου,
 Χάρε, τὸ Γιάννο μου, εἶναι γραμματισμένος.

Ἡ παραλλαγή αὕτη εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ὀνόματος Τάταρης διὰ τοῦ ἄντριόβλαχος, ὡς καὶ εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους στίχους, φαίνεται ὅτι ἔχει ὑποστῆ ἐπίδρασιν ἐκ τῆς ἀνωτέρω (σ. 42-43) παραλλαγῆς ἐκ Βουρβούρων Κυνουρίας.

Τῆς παραλλαγῆς ταύτης ἐκ Βουρβούρων οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι

Τάχ' το ἢ μάνα μου πὼς ἦσουνα μηλίτσα
 ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη
 φύσηξε βοριᾶς καὶ σ' τὰ τίναξε,

φαίνονται προσθήκη ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν. Οὕτως ὁ τελευταῖος στίχος προέρχεται ἐκ τοῦ ἔσματος «Νερατζοῦλα ποῦ ναι τ' ἄνθη σου;» εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ὁ στίχος «Φύσηξε βοριᾶς καὶ νότος καὶ τὰ τίναξε»¹⁾.

Παρά τὸ θρηνητικὸν περιεχόμενον τοῦ ἔσματος νομίζω ἐν τούτοις ὅτι δὲν ἔχομεν εἰς τοῦτο ἀλληγορικὸν μοιρολόγιον, σχετιζόμενον πρὸς τὸν Χάρον καὶ τὸν θάνατον, ὡς ἐθεώρησε τοῦτο ὁ Πολίτης, ἀλλ' ἱστορικὸν γεγονός ἀρπαγῆς καὶ ἀπαγωγῆς παιδιῶν ὑπὸ τοῦ Τάταρη καὶ θρῆνον ἐπὶ τούτῳ τῆς μητρὸς αὐτῶν. Ὁ Τάταρης οὕτω τοῦ ἔσματος, ὡς πιστεύω, δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Τάρταρον Χάρον, ἀλλὰ μὲ τὸν Τάταρην, τὸν ἔκτακτον ἀπεσταλμένον, ταχυδρόμον, τοῦ Σουλτάνου κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας²⁾. Διὰ τούτου ὁ σουλτάνος ἔπεμπεν εἰς ἔκτάκτους περιστάσεις καὶ ἐγνωστοποιεῖ εἰς μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κέντρα τοῦ κράτους τοῦ ἐλείγοντα διατάγματα καὶ ἐν γένει διαταγὰς τοῦ δι' ὠρισμένας ὑποθέσεις ἢ πρόσωπα³⁾.

¹⁾ Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιυναγωγή γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ τῆς Πελοποννήσου κλπ., ἐν Πάτραις 1887, σ. 101, ἀρ. 66, στ. 3.

²⁾ Ἡ λέξις Τάταρης (τουρκ. Tatar) ἐσήμαινε τὸν Τάταρην, ἀλλὰ καὶ τὸν ταχυδρόμον. Βλ. Ἰ. Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, τόμ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1899, σ. 447α. Περὶ τοῦ Τάταρη ὡς ταχυδρόμου τοῦ σουλτάνου βλ. καὶ Ἀθανασίου Ὑψηλάντου - Κομνηνοῦ, Ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν τῶν εἰς δώδεκα, βιβλίον Η', Θ' καὶ Ι', ἦτοι τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν (1453 - 1789). Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 582. Ὅμοιως καὶ εἰς τοὺς Σλάβους ὁ βασιλικὸς ταχυδρόμος ἐλέγετο Τάταρης. Βλ. Fried. S. Krauss, Slavische Volksforschungen, Leipzig 1908, σ. 394, στ. 8 καὶ σ. 402 σημ. 8.

³⁾ Ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, Τὰ πρῶτα ταχυδρομεῖα, Προτύπαια, τόμ. Β', φ. α', σ. 2, λέγει ὅτι εἰς τὸ ἔκτακτον ταχυδρομεῖον ὑπηρετοῦν πεζοὶ «τατάρηδες... ὄχι μισθωτοὶ μὰ πλη-

Μεταξὺ τῶν ἐντολῶν τούτων τοῦ σουλτάνου ἦσαν καὶ διατάγματα (φιρμάνια) περὶ συλλήψεως προσώπων, ἐπικινδύνων βεβαίως διὰ τὴν εἰς τὸ κράτος τάξιν, καὶ μεταφορᾶς τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ καὶ θανατώσεως αὐτῶν¹⁾.

Ὁ Τάταρς μὲ τὴν ιδιότητα αὐτὴν, δηλαδὴ τοῦ ἐκτάκτου ταχυδρομοῦ, ἀπεσταλμένου τοῦ σουλτάνου διὰ τὴν μεταφορὰν φιρμανίων του, ἀπαντᾷ πολλαχοῦ εἰς τὰ δημῶδη ἴσματα. Οὕτως εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἴσματος τῆς χήρας Ἄρετῆς καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ἀνδράδελφός της τὴν κατηγορεῖ πρὸς τὸν βυσιλέα, ὅτι δὲν ἐξοφλεῖ τὰ χρέη της:

ρωμένοι ποδοκόπι», δηλαδὴ μὲ ὠρισμένην ἀποζημίωσιν διὰ κάθε ταξίδι. Ὁ Σίμος Μενάρδος, εἰς τὸ δημοσίευσμά του «Ἱστορικαὶ παροιμίαι τῶν Κυπρίων» Λαογρ. 7 (1923), σ. 49 ἀρ. 7 εἰς τὴν παροιμίαν: *Σὰν τὸν Τάταριν πάω κ' ἔρχομαι*, παρατηρεῖ οἱ ταχυδρόμοι οὗτοι ἐστέλλοντο καὶ εἰς τὴν Κύπρον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. Πλὴν τοῦ Σουλτάνου καὶ ὁ Ἄλῃ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἐχρησιμοποιοῦν Τατάρηδες, ἐκτάκτους ταχυδρόμους. Οὕτως εἰς τὸ κατάστιχον τοῦ Σταύρου Ἰωάννου, τὸ ὁποῖον περιέχει χρεωστικοπιστωτικούς λογαριασμούς τῶν ἐτῶν 1817 - 1820, ἀναφέρονται καὶ λογαριασμοὶ «μπαχξισίων, νοικίων, ταταραίων (=ταχυδρόμων) κατήδων, . . . ταταραίων βασιλικῶν (ὑπογραμίζω ἐγὼ), ταξιδάρηδων. . .» Βλ. εἰς *Σωκρ. Β. Κουγέα*, Τὸ Ἠπειρωτικὸν Ἀρχεῖον Σταύρου Ἰωάννου. Ἠπειρ. Χρονικά, ἔτ. 14 (1939) σ. 9, στ. 5 - 6. Πρὸβλ. καὶ *Κωνστ. Γ. Σφήκα*, Τὸ ταχυδρομεῖον τοῦ Ἄλῃ πασᾶ. Ἠπειρ. Ἑστία, ἔτ. Β' (1953) σ. 1134 - 1136.

¹⁾ Γενικῶς περὶ τοῦ ἔργου τούτου τῶν Τατάρηδων, ἐκτάκτων ταχυδρόμων, χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ κάτωθι πληροφορίες ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἐνετικοῦ προξενείου τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς ἔγγραφον ἔκθεσιν τοῦ Ἐνετοῦ προξένου τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ χρονολογίαν «1770, Ἰουνίου 17» ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «*Τὴν Κυριακὴν φθάνει [= ἐνν. εἰς Θεσσαλονίκην] ὁ νέος μονίλας . . . πέρασεν ἀπ' εἰδῶ ἕνας Τάταρος, ὁ ὁποῖος ἔφερε φιρμάνι διὰ τὸν πασᾶν Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἀγάδες, ἵνα ἐτοιμαθοῦν καὶ ἐκκινήσων διὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μεγάλου Βεζύρου. . .» *Κωνστ. Α. Μέρτζιου*, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας. Θεσσαλονίκη 1947, σ. 413. (Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, 7. Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν)*

Εἰς ἑτέραν ἔκθεσιν τοῦ αὐτοῦ Προξένου ὑπὸ χρονολογίαν «1787, Αὐγούστου 29» ἀναφέρεται: «*ἔφθασε χθὲς ἕνας Τάταρος μὲ φιρμάνι τοῦ Μεγάλου Ἀνθέντου, διατάσσοντος ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ὁ ρῶσος πρόξενος μετὰ τῆς οἰκογενείας του.*» *Κωνστ. Μέρτζιου*, ἔνθ' ἄν., σ. 439.

Εἰς ἄλλην ἔκθεσίν του ὑπὸ χρονολ.: 1771, Μαρτίου 29, ὁ Πρόξενος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς. «*πρὸ δύο ἡμερῶν ἔφθασαν εἰδῶ τρεῖς Τάταροι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· ὁ πρῶτος ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Μουλλᾶν φιρμάνι, ὡς καὶ εἰς τὸν Μουσελίμην, διὰ τοῦ ὁποῖου διατάσσεται ἡ δέσφορῃα καὶ ἐγκάθειρξις εἰς τὸ φρούριον τῆς Αἴνου τεσσάρων ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀγάδων τῆς πόλεως (ὑπογραμίζω ἐγὼ) ὁ δεῦτερος εἶχε φιρμάνι διὰ τὸν πασᾶν Μισιόγλου τῆς Λαρίσης ἵνα ἐκκινήσῃ ἀμέσως διὰ τὸ Βιδήμιον. . .» *Κ. Μέρτζιου*, ἔνθ' ἄν., σ. 418.*

Ὅμοιως καὶ εἰς ἔγγραφον ἐκ τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὸ καράβι «ἦτον καὶ ὁ μισὲρ Ἰάννης Α. Φαρμάκης, γαμπρὸς τοῦ Καλόγνωμον, ὁ ὁποῖος μᾶς λέγει ὅτι ὁ Τάταρς ὅπου ἐπῆγε εἰς τὴν Πόλιν τῆς τρεῖς τοῦ μύστι-

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

*Κι ὁ βασιλιάς πὸν τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ ἄβανφάνη·
πέντε Τατάρους ἔστειλε σὴν Ἀρετὴ νὰ πᾶνε.
«Ὡρα καλὴ σουν Ἀρετὴ!» — «Καλῶς τὰ παλληκάρια!».
— Ἀρέτω, εἶπ' ὁ βασιλιάς, νὰ ῥθῆς νὰ πᾶμ' ἀπάνω»
· · · · ·
Παίρνει καὶ πάει στὸν βασιλιά μαζί μὲ τὸ παιδί της¹⁾.*

Εἰς τὸ γνωστότατον εἰς πλεῖστα μέρη τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἄσμα τοῦ Ἀλῆ πασαῖ τῶν Ἰωαννίνων ἀναφέρεται ἐπίσης ὁ Τάταρης ὡς ἐξῆς·

*Νά ἦταν οἱ κάμποι θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ ποτάμια,
νὰ πνίγουνταν ὁ Τάταρης πὸν φέρνει τὰ φερμάνια·
καὶ τὸ φερμάνι ν' ἔγραφε, τὸ πρῶτο τὸ χαμπέρι.
«Γιὰ σήκον, γέῤ' Ἀλῆ πασιᾶ, νὰ πᾶς στὸ Τιπελένι».
— «Μὲ τί κουβέτ', μὲ τί καρδιά, νὰ πά(γ)ω στὸ Τιπελένι,
δὲ ῥίνω ῥγὼ τὰ Γιάννινα, τὸ κιαμέτ' νὰ γένη²⁾».*

Εἰς τὸ τραγούδι τῶν Κολοκοτρωναίων λέγεται δι' αὐτοῦς·

*Ὁ βασιλιάς σὸν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ κακοφάνη·
εὐθὺς φερμάνι ἔβγαλε καὶ στὸ Μοριά τὸ στέλνει
τοὺς κλέφτες νὰ σκοτώσουνε, τοὺς Κολοκοτρωναίους³⁾.*

Εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος «τοῦ Γιάννη καὶ τῆς καλῆς του», ὁ Γιάννης ἐπανελθὼν ἐφιππος εἰς τὸν οἶκόν του καὶ ἰδὼν τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ βασιλέως τοὺς χαιρετίζει:

Γειά σας, χαρά σας, μπέηδες, γειά σας, χαρά σας, Τοῦρκοι.

Αὐτοὶ δ' ἀπαντοῦν:

κ ο ν τ ῆ ς ἀ ν θ ρ ὄ π ο υ ς (πρόκειται περὶ τριῶν αἰχμαλώτων, ὡς σημειώνει ὁ ἐκδ. ἐν σ. 158, τοῦ κυριευθέντος πλοίου μύστικου) καὶ τὼς ἔφ ε ρ ε γ ρ ᾶ μ μ α τ α (ὑπογραμιζῶ ἐγὼ) πὼς εἰτοιμάζει ὁ Σουλτάνος δέκα καράβια πρὸς διαφέντευση τοῦ Κάστρου, ὁ ὁποῖος Τάταρης, ὄντας τὸ πόστο τῆς Ἀνατολῆς εἶναι σιμὰ μὲ τὴ Χίο, μᾶς ἐγέλασε μὲ τὴ μονάτσα καὶ ἐπέρασε εἰς τὴ Χίο...». (Χιακὸν Ἀρχεῖον, ἐκδίδεται ἐπιμελείᾳ Ἰωάννου Βλαχογιάννη, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1910, σ. 181.)

¹⁾ Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιυναγωγὴ γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ τοῦ τῆς Πελοποννήσου. Ἐν Πάτραις 1887, σ. 114-15 ἀρ. 80 (στ. 11-19).

²⁾ Γ. Χρ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν ἠπειρον δημοτικῶν ἄσματων. Ἐν Ἀθήναις 1866, σ. 114 ἀρ. 37.

³⁾ Ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης, ἐν Ἀθήναις 1889, τόμ. 2, σ. 119 ἀρ. 9., στ. 7-9.

Ἡμεῖς πιωτὸ δὲμ πίνουμι κὶ τοῦ τραγοῦδ' ἄς λείπη,
 ἓνα φριμάνι σῶχουμι, Σουλτάνικο φριμάνι,
 ἢ σκοτωμένο ἢ ζωντανὸ σιῆν Πόλη νὰ σὶ πάμ¹⁾.

Παραθέτω τέλος καὶ τὸ τραγοῦδι τοῦ Χαλήλ ἀγὰ εἰς τὸ ὁποῖον φαίνεται ἔτι
 χαρακτηριστικώτερον τὸ ἔργον τοῦτο τῶν Τατάρηδων, ὡς ταχυδρομῶν τοῦ Σουλτάνου

- Τρέχουνε οἱ ρέχτες*²⁾ τ' οὐρανοῦ κ' οἱ δεμοσὲς τῆς Πόλης,
 ἔτσι ἔτρεχε κι ὁ Τάταρης πῶρχετ' ἀπὸ τὴν Πόλη·
 ὄλο ἕς νύχτες περπατεῖ, τὴ νύχτα μὲ σκοιάδι,
 μάειτε πουλὶ τὸν ἄκουσε, μάειτε ἄνθρωπος τὸν εἶδε·
- 5 *ὁ Μουσταφᾶς τὸν ἄκουσε τὰ τρία τοῦ μεσανύχτου.*
Βγαίνει μπροστὰ τὸν καρτερεῖ, στέκει καὶ τὸν ρωτᾷ:
«Σὰν τί φερμάνια ἔφερες, πῶρχεσ' ἀπὸ τὴν Πόλη;
—Φερμάνια ἔφερα πολλὰ καὶ μουϊουρντιὰ μεγάλα,
φερμάνι τοῦ Χαλήλ ἀγὰ, φερμάνι μουσελίμη.
- 10 *—Γιὰ πέστε του νὰ ῥθῆ ἔδῶ, νὰ τὰ διαβάσ' ἀτός του».*
Μὰ τραγουδῶντα ἔρχεται, κλαιόντας τὸ διαβάζει.
Τὸ τ' ἔχεις, βρὲ Χαλήλ ἀγὰ, ποὺ κλαῖς κι ἀναστενάζεις;
—«Παιδιά, δὲν εἴμαστε γιὰ δῶ, δὲ μᾶς χωράει ὁ τόπος,
θὰ μᾶς χαλάση ὁ βασιλιάς, θὰ πάρη τὰ κεφάλια»³⁾.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἐκ τῶν δημοδῶν ἁσμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα διὰ σχετικῆς
 ἐρευνῆς δύνανται νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλα, νομίζω ὅτι εἶναι ἀρκούντως ἐνδεικτικὰ
 ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς μου ὅτι εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσμα τοῦ Τάταρη, σύροντος τοὺς
 ἐννέα ἀδελφοὺς σιδηροδεσμίους, μὲ τὴν μητέρα ὀδυρομένην καὶ ἱκετεύουσαν αὐτὸν
 νὰ φεισθῆ τουλάχιστον ἑνὸς ἐκ τῶν τέκνων της, ἔχομεν οὐχὶ προσωποποίησιν τοῦ
 Χάροντος, ἀλλὰ, ὡς ἤδη εἶπον, ἱστορικὸν γεγονός, καθ' ὃ ὁ Τάταρης, ἀπεσταλμένος
 τοῦ βασιλέως (σουλτάνου), συνέλαβε κατὰ διαταγὴν του καὶ ἀπήγαγε τὰ τέκνα⁴⁾
 μητρὸς τινος.

¹⁾ *Παν. Β. Παπασπύρου*, Λαογραφικὴ συλλογή. Ἑπειρωτ. Χρονικά, ἔτ. Δ' (1929) σ. 173
 ἀρ. 5 (στ. 8-10). Πρὸβλ. καὶ τὴν παρὰ Ν. Tommaseo, *Canti popolari toscani, corsi, illirici,*
greci, vol. III, Venezia 1842, σ. 162 στ. 13-17.

²⁾ Ρέχτες = τ' ἀκρινὰ κεραμίδια τῆς σκεπῆς τῆς οἰκίας ἀπ' ὅπου τρέχουν τὰ νερά τῆς
 βροχῆς.

³⁾ *Γεωργίας Ταρσούλη*, Μωραϊτικὰ τραγοῦδια Κορῶνης καὶ Μεθώνης. Ἀθήναι 1944
 σ. 59 ἀρ. 83.

⁴⁾ Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπαχθέντων παιδιῶν εἰς ὅλας τὰς παραλλαγὰς εἶναι ἐννέα, πλὴν τῆς

Πρὸς ἱστορικὸν γεγονός συνδέει ἔτι τὸ ἄσμα καὶ ἡ κάτωθι λαϊκὴ παράδοσις ἐκ Πυλίας (Ζιζάνι)¹⁾ τῆς Πελοποννήσου:

• Τὸν παλιὸ καιρὸ γυρίζανε οἱ Τοῦρκοι κ' ἐμαζώνανε τὰ σερνικά. Κάθε χωριὸ ὠρίζανε καὶ πόσα παιδιὰ θὰ πάρουνε. Εἶπανε γιὰ τοῦ Χρυσοβίτσι πὼς θὰ πάρουνε ἑννιά παιδιὰ. Μιὰ χήρα λοιπὸν εἶχε ἑννιά παιδιὰ καὶ τὰ ἑννιά σερνικά. Εἶταν οἱ γερόντοι. Ἐκεῖα ποῦ θὰ κλαίνε ἑννιά μαννάδες, ἄς κλαίη μιὰ. Ὅταν ἦρθε λοιπὸν ὁ Τάρταρης τοῦ δειξανε τὸ σλίτι τῆς χήρας, γὰ πάρη τὰ δικὰ της τὰ παιδιὰ. Ἐκεῖνη τὸν παρακάλεγε :

*Ἄφσε με, ἀφέντη Τάρταρη, ἄφσε με ἓνα παιδί,
θέλεις τὸ Γιάννη, δός μου, θέλεις τὸν Κωσταντῆ,
πού 'ναι γραμματισμένοι, ξέρουν γράμματα,
γὰ γράφουν στήν Πόλη, σ' ἄλλα τὰ παιδιὰ.*

Αὐτὸς δὲν ἐσάθη τρόπος γὰ τῆς ἀφήση κανένα παιδί, κ' ἐκεῖνη ἀπὸ τὸ σικλέτι της ἔσκασε, πέθανε, καί, πρὶν πεθάνη, καταράστηκε τὸ χωριὸ γὰ μὴ προκόρη.

Τὸ λέει καὶ τὸ τραγοῦδι

*Χρυσοβίτσι παινεμένο καὶ στὸν κόσμο ξακουσμένο,
ἐδῶ χωριὸ δὲ γίνεται κι ἂν γίνη θὰ χαλάση.*

Ἄπὸ τῆς γριᾶς τὴν κατάρα, γιὰ τὴν προδώσανε οἱ γέροι.

*Ἄσπερ σταυραγῆ καὶ μίρπιλε πετρίη,
τ' εἶδες, τ' ἄκουσες στὸν κόσμο ποῦ γυρίζεις;
— Εἶδα θάλασσες, καρᾶβια ἀρματωμένα
σέρνει ὁ Τάρταρης ἑννιά δέροφια δεμένα
σ' ἓναν ἄλυσσ*

Τίθεται τὸ ἐρώτημα μήπως ἡ παράδοσις αὕτη διασώζει πράγματι τὴν μνήμην τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, διὰ τὸ ὁποῖον συνετέθη τὸ ἄσμα ἢ μήπως εἶναι ὑστερογενής, διαπλασθεῖσα ἐκ τοῦ ἄσματος.

Τὸ μεμονωμένον τοῦτο στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται σαφῶς εἰς τὸ παιδομάζωμα, δὲν ἐπιτρέπει ἀσφαλῆ πὼς γνώμην, νομίζω ὅμως ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνέβη τὸ δεύτερον. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, τὸ διαφέρον ἐνταῦθα εἶναι ὅτι τὸ ἄσμα συνδέεται μὲ ἱστορικὴν παράδοσιν, ἔστω καὶ ὑστερογενῆ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐμφαίνει ὅτι εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὑπάρχει τοῦτο ὄχι ὡς μοιρολόγιον διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἑννιά παιδιῶν τῆς μητρὸς ὑπὸ τοῦ Χάρου, ἀλλ' ὡς ἄσμα, μὲ θρηνητικὸν περιεχόμενον, ἱστορικοῦ γεγονότος. Πλὴν τούτου καὶ

ὑπ' ἀρ. 13 ἐκ Σωζοπόλεως ὅπου ἀναφέρονται τρία. Ὁ ἀριθμὸς γενικῶς οὗτος δὲν ἔχει ἐν προκειμένῳ ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι δύναται νὰ ἔχη ληφθῆ ὡς τυπικὸς ἀριθμὸς ἐξ ἄλλων ἄσμάτων, ὡς εἶναι ἐπὶ παραδείγματι τὸ πανελλήνιον ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τὸ ἄσμα τῶν ἑννιά ἀδελφῶ νεῖς τὸ πηγάδι, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ ἄσματος τῶν ἑννέα ἀδελφῶν κληθέντων εἰς τὸν πόλεμον, ὧν ὁ μικρότερος ὁ Κωνσταντῖνος κ. ἄ.

¹⁾ Λαογρ. Ἀρχ., Χειρῶφ. 1378^Α, σ. 111. (σὺλλ. Γεωργίας Ταρσοῦλη, 1939).

ὁ Ἄντ. Γιανναράκις εἰς τὴν συλλογὴν του, δημοσιευθεῖσαν τὸ 1876, περιέλαβε τὸ ᾄσμα τοῦτο (ἀρ. 5) εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἱστορικῶν ᾄσμάτων. Ἐκ τούτων νομίζω ὅτι δέον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα ἱστορικὸν ᾄσμα τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ὅτε ἐχρησιμοποιοῦντο οἱ Τατάρηδες, ὡς ἔκτακτοι ἀπεσταλμένοι, διὰ τὴν μεταφορὰν φριμανίων, δι' οὓς σκοποὺς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν.

Ὡς ἱστορικὸν ᾄσμα φαίνεται τοῦτο καὶ εἰς τὴν παρατιθεμένην ἀνωτέρω (σ. 43 - 44) Τραπεζουντιακὴν παραλλαγήν. Εἰς αὐτὴν λέγεται ὅτι συνελήφθησαν εἰς τὸν πόλεμον αἰχμάλωτοι οἱ ἐννιά ἀδελφοί, ἡ μήτηρ δὲ παρακαλεῖ ἐνταῦθα τὸν Μεγάλον Ἀφέντην (στ. 23) καὶ ὄχι τὸν Τάταρην :

*«Μέγ' ἀφέντη μου καὶ πρῶτε μου κουρσοῦρε
χάρισε κ' ἐμὲν ἀπ' τοὺς ἐννιά τὸν ἕναν.»*

Εἰς τὸν τύπον τῆς παραλλαγῆς ταύτης (ἀρ. 17) με ἠνωμένον εἰς αὐτὴν τὸ ᾄσμα τοῦ στρατιώτου καταφεύγοντος ὑπὸ δένδρον πρὸς διανυκτέρευσιν, ἀνήκουν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω σ. 42 σημ. 1, καὶ αἱ ἐκ Τήνου (ἀρ. 18) καὶ Ἀμοργοῦ (ἀρ. 19) παραλλαγαί. Ἡ Τραπεζουντιακὴ ὁμοῦ φαίνεται ὅτι ὑπέστη ἐπίδρασίν τινα εἰς τὴν σύνθεσιν ἰδίᾳ τοῦ στίχου 19 «πόλεμός γενη κ' ἡ μαύρη γῆ τρομάζει» ἀπὸ τὸ ἐκ Καλπαδοκίας μόνον γνωστὸν ἀκριτικὸν ᾄσμα τῶν ἐννιά ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον, μεθ' ὧν ὁ μικρότερος ὁ Κωσταντίνος¹⁾.

¹⁾ Ὅσον τὴν μάνα, ὅσον τὴν μάνα, ὅσον ἐκείνη τὴν μάνα,
ἐπῶχει τοὺς ἐννιά υἱοὺς καὶ τὰς ἐννιά νυφάδες,
καὶ σέονται ἔς τὸ σπῆσι τῆς ἐννιά ἄγγων νανοῦδια,
καὶ κρέμονται ἔς τοὺς πάλους τῆς ἐννιά ἄγγων χηρχάδια.

- 5 «Μάνα μου, ψῆσέ μας ψωμιά, μάνα μου παξιμάδια!
ἐμὲ καὶ τοὺς ὀχιάδερφους ἔς τὸν πόλεμο καλοῦν μας.»
«Μὲ τοὺς πόνους ἐζύμωσα, μετὰ τὰ δάκρυα τσοπώνω
μετὰ τὰ βερριά στενάγματα ἔς τὸ φοῦρνο τ' ἀπερρίφτω.»
Ταχτιάδερφα καλλίκεψαν, Κωσταντίνος ἀπόμειν'.
- 10 *Κάλδεψε, γιέ μ', Κωσταντίνε, ταχτιάδελφια σου ἴπανε.*
*Μάνα, πολλὰ καλλίκεψα γιὰ λενθεριά ἐπήγα,
ἄν καὶ καλδέψω καὶ τεριά, ἄλλο ποῦ δὲ θωρεῖς με.
Μάνα μ', φέρ' με τὴν νύφη σου, τὴν μικρὴν Μαργαρίτα,
ὡς φιλήσουμε μιὰ καὶ δυό, ὅσα τρεῖα χωρισίτσα.»
- 15 Πέντε φιλᾷ τὸ μαῦρό του καὶ δέκα τὴν καλή του
Ἄς ποῦ νὰ εἰπῇ «νὰ μ' εὔχεσθε!» ἐννιά βοννιά διέβη.
Ἦτον κ' ἕνα μικρὸ βοννί, σκέλισμα δὲν τὸ ποῖκε.
Ξανθὸ κοράσ' ὀρώτησε ὅσα δάκρυα λουομένο.
«Ἄ μή σε εἰπῶ τὸ κόρασο, ἐδᾶ διαβάται δέβαν ; »

Εἶναι πιθανὸν τὸ καππαδοκικὸν τοῦτο ἄσμα τῶν ἑννέα ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον νὰ ὑπῆρξε τὸ πρότυπον συμφώνως πρὸς τοῦ ὁποίου τὴν κεντρικὴν μόνον ἰδέαν συνετέθη τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσμα τῶν ἀπαχθέντων ὑπὸ τοῦ Τάταρη ἑννέα ἀδελφῶν.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα νῦν τοῦ τόπου τῆς ἀρχικῆς συνθέσεως τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσματος τοῦ Τάταρη νομίζω ὅτι οὗτος πρέπει νὰ εὐρίσκετο ἐγγὺς τῆς θαλάσσης ἢ εἰς θέσιν πρὸς αὐτὴν ἀναπεπταμένην.

Εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος τούτου, ὡς παρατήρησε καὶ ὁ Ἀποστολάκης¹⁾, ἔχομεν δύο τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους δηλώνεται ὁ τόπος, ὅπου ἐκτυλίσσεται τὸ δράμα τῆς ἀρπαγῆς τῶν νέων καὶ ὁ θρήνος τῆς μητρὸς των. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ ἄμεσος, μὲ τὸν ὁποῖον προσδιορίζεται ἄμέσως εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ τόπος: «Κάτω στὸ Μοριά...», «Κάτω σὴν Ἀξιά, κεὶ κάτω στ' Ἀλιτζέρι» κ. ἄ., ὁ δὲ δευτερός ὁ πλάγιος, μὲ τὸν ὁποῖον ἀγγέλλεται διὰ τῶν πουλιῶν ὅτι εἶδον σὲ «Θάλασσεσ πικρές, καράβια βουρκαωμένα» ὅπου σύρει ὁ Τάταρης αἰχμαλώτους τοὺς ἑννέα ἀδελφούς. Οὕτως ἄμεσον προσδιορισμὸν ἔχομεν εἰς τὰς παραλλαγὰς ὑπ' ἀρ. 2, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 17, 19, πλάγιον δὲ εἰς τὰς ὑπ' ἀρ. 1, 3, 4, 11, 12.

Τὸ δράμα τῆς ἀπαγωγῆς τῶν αἰχμαλώτων καὶ τοῦ θρήνου τῆς μητρὸς ἐκτυ-

- 20 *Οχιὼ διαβάται διάβανε ὁὰν ν' εἶχαν κι ἄλλον ἕνα.
 *Σὰ ἔξισω ἐδράνηγαν, πάλ' εἶχαν ἄλλον ἦνα.
 *Νὰ μὴ σε εἰπῶ τὸ κόρασο, ποῦ πάγω, πῶς σφθάνω ;
 *Ἄν γένη μαῦρός σου πουλί, κ' ἐὸν ὄρηιο χιλιδόνι,
 *παίνεις καὶ σφθάνεις τους ἔς τοῦ Μαυρηγιάνν' τ' αἰώνια.
- 25 *Μαυρήγιαννη, βγάλ' μας κρασί καὶ κέρα μαζ νὰ πιοῦμε.
 *Ἐγὼ γιὰ τοὺς ὀχτάδερφους πιθάρι δὲν ἀνοίζω,
 ἐγὼ γιὰ τὸν Κωσταντινο ἐννιά πιθάρι ἀνοίζω.
 *Ἀνοίξει τό ἦνα δὲν ἔχει, ἀνοίξει τ' ἄλλο γιόμει,
 ἀνοίξει καὶ τὸ μεσιακὸ παλιοῦ φιδιοῦ φαρμάκι.
- 30 Κερνῆ καὶ πίν' Μαυρήγιαννης καὶ εἰς τοὺς ἄλλους δίνει.
 Μαυρήγιαννης ἀπέθανε κ' οἱ ἄλλ' ψυχομαχοῦνε,
 καὶ τοῦ Κωσταντινοῦ ἡ καλὴ ὄρομ' ἔς τὸν ἕπνον εἶδε.
 *Μάννα μ', ἐγρέ ἔδα ἔς τ' ὄρομά μ', μάννα μ', σὴν ἀμαρτιά μου,
 *Ἀπέσω νὰ ὁὰ σπίασια μαζ, ἀπόξον σὴν ἀυλή μαζ,
- 35 ἀπέσω ὁὰ κελλάρια μαζ χρυσὸ δεντρί γυριόθην.
 *Ἡ ρίζα του ἦτοσ' ἐσὺ καὶ κλώνια τὰ παιδιὰ σου,
 τὰ φύλλα του τὰ ἰγγόνια σου, τὰ θέλν νὰ σκορπισθοῦνε.»

*Ἀναστ. Σ. Ἀλεκτορίδου, Ἄσματα καππαδοκικά. Δελτ. Ἰστ. Ἐθνολ.
 Ἔταιρ., ἔτ. Α'. (1883) σ. 722-23 ἀρ. Ε'.

¹⁾ Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μέρος Α', Οἱ συλλογές. Ἀθῆναι 1929, σ. 182-185.

λίσσεται καὶ κατὰ τοὺς δύο τούτους τρόπους δηλώσεως τοῦ τόπου εἰς τὴν θάλασσαν ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν, ἐξαιρέσει τῶν θρακικῶν παραλλαγῶν, ἥτοι τῆς ὑπ' ἀρ. 13 ἐκ Σωζοπόλεως, εἰς ἣν δηλοῦται μεσόγειος τόπος: «*Κάτω στὸ Μοριά, στ' Ἄγραφα τὰ μέρη*», τῆς ἐκ Καρωτῆς Διδυμοτείχου (ἀρ. 16) καὶ τῶν ἐκ τῆς περιοχῆς Μεσημβρίας (ἀρ. 14, 15), ὡς καὶ μιᾶς κρητικῆς (ἀρ. 9) προερχομένης ἐκ Χώρας Σφακίων, εἰς ἣν ὁ στίχος «*Κάτω στὴν Ἄξιᾶ, κάτω στὸ Ἀλιτζέρι*» ἔχει παραφθορῆ εἰς «*Κάτω στὴν Ἄξιό,*¹⁾ *κάτω στὴν Ἀξιωμένη*».

Ἐκ πρώτης ἐξετάσεως τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος, αἱ ἐκ Πελοποννήσου, ἀρ. 1, 2, 3, 4, φαίνονται πληρέστεραι τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα ἡ ὑπ' ἀρ. 1 ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Εἰς τὴν ἐκ Πυλίας (Ζιζάνι) (ἀρ. 4) ὑπάρχει, ὡς ἐλέχθη ἄνωτέρω, καὶ σχετικὴ πρὸς τὸ ἄσμα παραδόσις. Εἰς αὐτὰς ὁ τόπος τοῦ δράματος τίθεται εἰς τὴν θάλασσαν, δηλ. οἱ αἰχμάλωτοι ἀδελφοὶ ἀπάγονται διὰ θαλάσσης. Ἐκ τῶν λοιπῶν μὴ πελοποννησιακῶν παραλλαγῶν εἰς δύο, ἥτοι εἰς τὴν ἐκ Σωζοπόλεως (ἀρ. 13, στ. 7) ὀρίζεται ὡς τόπος ὁ Μοριάς «*Κάτω στὸ Μοριά, στ' Ἄγραφα τὰ μέρη*», ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας (ἀρ. 12, στ. 3) «*Μέσα στὸ Μοριά καὶ μέσα ἀπ' τ' Ἀνάπλι*». Εἰς τὰς κρητικὰς, ὅλας ἐκ δυτικῆς Κρήτης, δηλώνεται ὡς τόπος τοῦ δράματος ἡ Ἄξιᾶ καὶ τὸ Ἀλιτζέρι (δηλ. ἡ Νάξος καὶ τὸ Ἀλγέριον), τόποι μακρὰν ὁ εἰς τοῦ ἄλλου κείμενοι. Τὸ ἴδιον παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν τραπεζουντιακὴν, εἰς ἣν παρατίθενται ἡ Φραγκιά καὶ τὸ μέγαν Σαλονίκην (ἀρ. 17, στ. 18), ἐπίσης τόποι εὐρισκόμενοι μακρὰν ὁ εἰς ἐκ τοῦ ἄλλου. Αἱ ἐκ Κρήτης παραλλαγὰὶ ἔχουν ἔτι τὸ μειονέκτημα τῆς ἀναδιπλώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἀδελφῶν (βλ. ἄνωτέρω, σελ. 43 Γ', στ. 2 - 3), οἵτινες συμποσοῦνται οὕτως εἰς δεκαοκτώ.

Τὰ μειονεκτήματα ταῦτα τῶν μὴ πελοποννησιακῶν παραλλαγῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐκ Πελοποννήσου μὲ πείθουν πρὸς τοῖς ἄλλοις, περὶ τῶν ὁποίων εἶπον ἤδη καὶ ἄνωτέρω, ὅτι τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἄσμα πιθανώτατα συνειέθη ἀρχικῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον.

20.12.1955

1) Ἐνταῦθα τὸ ὄνομα Ἄξιᾶ ἔχει μεταβληθῆ εἰς τὸν τύπον Ἄξιό, διότι συνεδέθη προφανῶς πρὸς τὴν κόμην Ἄξό, κειμένην εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης.